Amőba-kvíz – kérdés-áttekintő

Téma: Újkor – 19. századi eszmék, ipari forradalom, reformkor, 1848–49, dualizmus

1

Melyek a liberalizmus legfontosabb alapelvei, és milyen államformát tartott ideálisnak?

2

Honnan és hogyan terjedt el Európában a modern nemzeteszme (nacionalizmus)?

3

Ki volt Edmund Burke, és milyen kritikát fogalmazott meg a francia forradalommal szemben?

4

Milyen tényezők tették lehetővé, hogy az ipari forradalom Angliából induljon ki?

5

Milyen jelentősége volt James Watt találmányának az ipari forradalom szempontjából?

6

Mikor és hol helyezték üzembe az első felszíni vasútvonalat, és milyen ellenállásba ütközött az építése?

7

Mi okozta a 18–19. századi demográfiai robbanást, és hogyan alakult a folyamat idővel?

8

Milyen problémára mutatott rá Széchenyi István a Hitel című könyvében, és mit javasolt megoldásként?

9

Miben tért el Kossuth Lajos programja Wesselényi Miklósétól a jobbágykérdés kezelésében?

10

Mi volt a 12 pont, és hogyan zajlottak az 1848. március 15-i pesti forradalom eseményei?

11

Melyek voltak az áprilisi törvények legfontosabb rendelkezései?

12

Mi vezetett a szabadságharc kitöréséhez 1848 őszén?

13

Hogyan és mikor ért véget az 1848–49-es szabadságharc?

14

Kiket és hogyan végeztek ki a szabadságharc megtorlása során?

15

Miben tért el a második ipari forradalom kora az elsőtől, és milyen szerepet játszott Henry Ford a futószalag bevezetésében?

16

Mit jelent Marx elmélete az osztályharcról, és milyen kritikák érték ezt az elméletet?

17

Hogyan jött létre Olaszország és Németország egysége a 19. század második felében?

18

Milyen érdekellentét húzódott meg az amerikai polgárháború hátterében?

19

Melyek voltak a kiegyezés (1867) közös ügyei, és mi maradt magyar hatáskörben?

20

Milyen jogokat biztosított és milyen korlátokat állított fel az 1868-as nemzetiségi törvény?

Megoldókulcs

A kulcsszavak félkövéren vannak kiemelve a válaszon belül.

1. Melyek a liberalizmus legfontosabb alapelvei, és milyen államformát tartott ideálisnak?

Válasz: A **liberalizmus** az egyéni szabadság érvényesülését tartotta legfontosabbnak, eszmei előzménye a felvilágosodás volt. Alapelvei közé tartozott az **emberi jogok** és polgári szabadságjogok kiterjesztése, a **népfelség elve** és a népképviselet, valamint a **hatalmi ágak megosztása**. Ideálisnak az **alkotmányos monarchia** berendezkedését tartotta, de elfogadhatónak vélte az alkotmányos köztársaságot is, gazdasági téren pedig Adam Smith nyomán a szabad versenyt részesítette előnyben.

Kulcsszavak: liberalizmus; emberi jogok; népfelség elve; hatalmi ágak megosztása; alkotmányos monarchia

2. Honnan és hogyan terjedt el Európában a modern nemzeteszme (nacionalizmus)?

Válasz: A modern nemzeteszme az 1789-es **francia forradalom** során született meg Franciaországban, majd Európa más részein francia mintára terjedt el. A **napóleoni háborúk** nyomán kialakuló nemzeti összefogás (pl. spanyol, olasz, német területeken) tovább gyorsította kibontakozását, és hosszú távon számos európai **nemzetállam** megszületéséhez vezetett. A **nacionalizmus** számára a **közös nyelv**, kultúra és történelmi múlt számítottak a legfontosabb identitásformáló tényezőknek.

Kulcsszavak: nacionalizmus; francia forradalom; napóleoni háborúk; közös nyelv; nemzetállam

3. Ki volt Edmund Burke, és milyen kritikát fogalmazott meg a francia forradalommal szemben?

Válasz: Edmund Burke ír–angol gondolkodó volt, a **konzervativizmus** egyik legismertebb képviselője, akinek **1790**-ben megjelent műve a **francia forradalom kritikája** lett. Szemükre vetette, hogy néhány hónap alatt akartak gyökeres politikai és társadalmi reformokat bevezetni, holott az átgondolatlan reformok – ellentétben egy rossz építkezéssel, ami csak anyagi kárt okoz – emberéleteket tesznek tönkre, ezért helyettük **óvatos reformok** fokozatos bevezetését javasolta.

Kulcsszavak: Edmund Burke; konzervativizmus; 1790; óvatos reformok; francia forradalom kritikája

4. Milyen tényezők tették lehetővé, hogy az ipari forradalom Angliából induljon ki?

Válasz: Anglia adottságai tették lehetővé, hogy itt induljon el az **ipari forradalom**: az alkotmányos monarchia felszámolta a feudális kötöttségeket, kialakult a **kapitalizmus**, a belpolitikai élet nyugodt és stabil volt, az ország gazdag vasérc- és **szénlelőhelyekkel** rendelkezett, a kialakuló **gyarmatbirodalom** pedig további gazdasági erőforrásokat és piacokat biztosított.

Kulcsszavak: ipari forradalom; Anglia; kapitalizmus; szénlelőhelyek; gyarmatbirodalom

5. Milyen jelentősége volt James Watt találmányának az ipari forradalom szempontjából?

Válasz: James Watt 1769-ben tette alkalmassá a **gőzgépet** arra, hogy **forgómozgást** idézzen elő, így már számos gépet lehetett vele meghajtani (fonó- és szövőgépeket, fúrókat, gőzhajókat, gőzmozdonyokat). Ezzel nagy lendületet adott a gépesítésnek, és megjelentek, elterjedtek a gépekkel termelő ipari üzemek, vagyis a **gyárak**.

Kulcsszavak: James Watt; gőzgép; 1769; forgómozgás; gyárak

6. Mikor és hol helyezték üzembe az első felszíni vasútvonalat, és milyen ellenállásba ütközött az építése?

Válasz: Az első felszíni **vasútvonalat 1825**-ben helyezték üzembe a **Stockton–Darlington** vonalon. Az építést vezető **Stephensonnak** nehéz volt meggyőznie a bányatulajdonosokat, akik a bevált lóvontatású szállítást részesítették előnyben; végül azzal az érvvel győzte meg őket, hogy a **gőzmozdony** ötvenszer nagyobb terhet képes szállítani, mint a lovaskocsi.

Kulcsszavak: vasút; 1825; Stephenson; Stockton–Darlington; gőzmozdony

7. Mi okozta a 18–19. századi demográfiai robbanást, és hogyan alakult a folyamat idővel?

Válasz: A **demográfiai robbanást** a **halálozási arány** csökkenése okozta, miközben a születési arány sokáig változatlan maradt; ezt a mezőgazdaság fejlődése, a higiéniai viszonyok javulása és az orvostudomány fejlődése, például **Jenner** által kifejlesztett **himlő elleni védőoltás** idézte elő. Egy-két generáció után a születési arány is csökkenni kezdett, mivel a csökkenő **gyermekhalandóság** miatt kevesebb gyermek vállalása is elegendő volt a család fennmaradásához.

Kulcsszavak: demográfiai robbanás; halálozási arány; Jenner; himlő elleni védőoltás; gyermekhalandóság

8. Milyen problémára mutatott rá Széchenyi István a Hitel című könyvében, és mit javasolt megoldásként?

Válasz: Széchenyi István 1830-ban megjelent **Hitel** című könyvében rámutatott, hogy az **ősiség törvénye** (mely szerint a nemesi birtok elidegeníthetetlen) akadályozza a nemességet a **hitelfelv**ételben és birtokai modernizációjában, mivel a bankok nem fogadták el a nemesi birtokot **hitelfedezetk**ént. Széchenyi szerint a probléma megoldása az ősiség eltörlése lett volna, emellett rámutatott arra is, hogy a **robot** nem hatékony, mert a jobbágy nem motivált a termelésben.

Kulcsszavak: Széchenyi István; Hitel; 1830; ősiség törvénye; robot

9. Miben tért el Kossuth Lajos programja Wesselényi Miklósétól a jobbágykérdés kezelésében?

Válasz: Kossuth Lajos, a **Pesti Hírlap** szerkesztőjeként, felismerte, hogy az önkéntes örökváltság nem hoz igazi változást, ezért a **kötelező örökváltság** bevezetését szorgalmazta, amely mindenkire kiterjedő jobbágyfelszabadítást jelentett volna, a jobbágyok helyett az állam fizette volna a kártérítést a földesuraknak. Emellett fontosnak tartotta a nemesség adómentességének megszüntetését (**közteherviselés**), és felismerte a **védvámok** szükségességét a magyar ipar fejlődéséhez.

Kulcsszavak: Kossuth Lajos; kötelező örökváltság; közteherviselés; védvámok; Pesti Hírlap

10. Mi volt a 12 pont, és hogyan zajlottak az 1848. március 15-i pesti forradalom eseményei?

Válasz: A **12 pont** a **márciusi ifjak** (pl. Petőfi Sándor, Jókai Mór) petíciója volt, amely Kossuth felirati javaslatának rövidített változata volt. Március 15-én a **Pilvax** kávéházban gyülekező ifjak Landerer nyomdájában a cenzúra megkerülésével kinyomtatták a **12 pontot** és a **Nemzeti dalt**, majd a tömeg a Nemzeti Múzeum előtt gyűlést tartott, ezután a Városházához, végül a budai Várba vonult, ahol kiszabadították **Táncsics Mihályt** – mindez vér nélkül zajlott.

Kulcsszavak: 12 pont; márciusi ifjak; Pilvax; Nemzeti dal; Táncsics Mihály

11. Melyek voltak az áprilisi törvények legfontosabb rendelkezései?

Válasz: Az **1848**-as **áprilisi törvények** megszüntették a rendi és feudális kiváltságokat. Kimondták a bécsi államtanácstól független, **felelős kormány** létrejöttét Magyarországon, a népképviseleti országgyűlés felállítását cenzusos választójog alapján, a szólás- és sajtószabadságot, a **közteherviselést**, Magyarország és Erdély unióját, valamint a **kötelező örökváltságot**, amellyel megszűnt a robot, a kilenced és a tized.

Kulcsszavak: áprilisi törvények; 1848; felelős kormány; közteherviselés; kötelező örökváltság

12. Mi vezetett a szabadságharc kitöréséhez 1848 őszén?

Válasz: 1848 őszén a bécsi udvar megszüntette az önálló magyar had- és pénzügyminisztériumot, majd a **horvát–magyar konfliktus** kiéleződött, amikor a horvátok **Jellasics** horvát bán Bécs által támogatott vezetésével átlépték a **Dráva** folyót és Pest felé vonultak. A békés együttműködés kísérlete Béccsel és a nemzetiségekkel ezzel kudarcba fulladt, **Batthyány lemondása** jelezte a fordulópontot, és megkezdődött a szabadságharc.

Kulcsszavak: Jellasics; horvát–magyar konfliktus; Batthyány lemondása; Dráva; 1848 ősz

13. Hogyan és mikor ért véget az 1848–49-es szabadságharc?

Válasz: A magyar hadsereg egyetlen esélye a döntő győzelem lett volna az orosz beavatkozás előtt, de a délvidéki összpontosítás lehetőséget adott az osztrák–orosz egyesülésre, és **Temesvár**nál augusztus 9-én döntő vereséget szenvedtek **Haynau**tól. Kossuth ezután **Görgei Artúrra** ruházta a teljhatalmat, aki a túlerővel szemben **1849. augusztus 13.** napján **Világos**nál letette a fegyvert – az oroszok, nem a császáriak előtt.

Kulcsszavak: Temesvár; Haynau; Görgei Artúr; Világos; 1849. augusztus 13.

14. Kiket és hogyan végeztek ki a szabadságharc megtorlása során?

Válasz: A megtorlást irányító **Haynau** kegyetlen intézkedéseket hozott: **1849. október 6.** – ezen a napon Aradon 13 tábornokot végeztek ki (köztük Damjanich Jánost), ők lettek az **aradi vértanúk**; ugyanezen a napon Pesten **Batthyány Lajost** is kivégezték, annak ellenére, hogy ő már 1848 őszén lemondott a miniszterelnökségről. A fogságba esett főtisztek közül csak Görgei kapott kegyelmet, mivel a **Görgei kegyelme** melletti döntéshez az oroszok ragaszkodtak.

Kulcsszavak: aradi vértanúk; 1849. október 6.; Batthyány Lajos; Haynau; Görgei kegyelme

15. Miben tért el a második ipari forradalom kora az elsőtől, és milyen szerepet játszott Henry Ford a futószalag bevezetésében?

Válasz: A **második ipari forradalom** korában a fejlesztések hatalmas tőkebefektetéssel, nagyvállalati keretek között valósultak meg, a vas mellett terjedt az acél, a gőzgép mellett a robbanómotor és a villamosmotor is elterjedt. **Henry Ford 1913**-tól kezdve elsőként alkalmazta a **futószalagot** a **Ford T-modell** gyártásában, amely az alkatrészek automatikus mozgatásával jelentősen felgyorsította a termelést, és így csökkentette a termékek árát.

Kulcsszavak: második ipari forradalom; futószalag; Henry Ford; Ford T-modell; 1913

16. Mit jelent Marx elmélete az osztályharcról, és milyen kritikák érték ezt az elméletet?

Válasz: Karl Marx a **Kommunista Kiáltványban** is kifejtett nézete szerint a történelem az elnyomó és elnyomott társadalmi osztályok küzdelmének, az **osztályharcoknak** a története, amely az újkorban a munkások (**proletariátus**) és a tőkések (**burzsoázia**) harcaként jelentkezik. Az elmélet kritikái szerint figyelmen kívül hagyta az emberi természet önzésre hajló alapvető vonásait, az eszméire hivatkozva eddig csak diktatúrák születtek, és az egyéni érdekeltség hiánya nem ösztönöz hatékonyabb munkára.

Kulcsszavak: Karl Marx; osztályharc; proletariátus; burzsoázia; Kommunista Kiáltvány

17. Hogyan jött létre Olaszország és Németország egysége a 19. század második felében?

Válasz: Az **olasz egység 1861**-ben jött létre, miután a Szárd-Piemonti Királyság francia segítséggel kiszorította Lombardiából az osztrákokat, és a nacionalista egységmozgalom erejét kihasználva a szárd-piemonti uralkodó egyesítette az olasz területek nagy részét. A **német egység 1871**-ben valósult meg, amikor a poroszok létrehozták a Német Császárságot, miután vereséget mértek mind Ausztriára (1866), mind Franciaországra a **porosz–francia háborúban** (1870).

Kulcsszavak: olasz egység; 1861; német egység; 1871; porosz–francia háború

18. Milyen érdekellentét húzódott meg az amerikai polgárháború hátterében?

Válasz: Az USA északi, iparosodó államai a **védővámok** bevezetését szorgalmazták, hogy a déli gyapotot saját gyáraikban dolgozhassák fel, míg a rabszolgamunkára épülő déli ültetvényes gazdaság a szabad kereskedelemben és a **rabszolgaság** fenntartásában volt érdekelt. Amikor a **rabszolgaság** eltörlését célul tűző **Lincolnt** választották elnökké, a déli államok kiléptek az USA-ból, ami az **amerikai polgárháborúhoz** (**1861–1865**) vezetett, amelyet végül az északiak nyertek meg.

Kulcsszavak: amerikai polgárháború; Lincoln; rabszolgaság; védővámok; 1861–1865

19. Melyek voltak a kiegyezés (1867) közös ügyei, és mi maradt magyar hatáskörben?

Válasz: Az **1867**-es **kiegyezés**, amelynek kidolgozásában **Deák Ferenc** vezető szerepet játszott, az Osztrák–Magyar Monarchia két felét a közös uralkodó és a **közös ügyek** – a külügy, a hadügy és az ezeket fedező pénzügy – révén kötötte össze, amelyeket közös minisztériumok intéztek, a törvényhozás pedig 60-60 fős **delegációk** útján ellenőrizte. A magyar kormány a **közös ügyeken** túl teljes önállóságot kapott, irányíthatta a gazdaságot, pénzügyet, belügyet és oktatásügyet, és felelős volt a magyar népképviseleti országgyűlésnek.

Kulcsszavak: kiegyezés; 1867; közös ügyek; delegációk; Deák Ferenc

20. Milyen jogokat biztosított és milyen korlátokat állított fel az 1868-as nemzetiségi törvény?

Válasz: Az **1868**-as, **Eötvös József** által előterjesztett **nemzetiségi törvény** az egységes magyar **politikai nemzet** koncepciójából indult ki, ezért elutasította a nemzetiségek területi autonómiára vonatkozó igényét, és kizárólag a magyart tekintette **államnyelvnek**. Ugyanakkor széles körű nemzetiségi nyelvhasználatot engedélyezett a közigazgatásban, a bíróságokon és az oktatás alsó-középső szintjein, valamint a nemzetiségi egyesületek alapítását is lehetővé tette.

Kulcsszavak: nemzetiségi törvény; 1868; Eötvös József; államnyelv; politikai nemzet